

DE INTOCHT VAN DEN MOL IN WALCHEREN.

DOOR

Dr. J. G. DE MAN.

Tot de eigenaardigheden, die ons de verspreiding van de in ons vaderland levende zoogdieren vertoont, moet wel het merkwaardig verschijnsel gerekend worden, dat de gewone mol, het dier, dat bij de natuurkundigen den naam draagt van *Talpa europaea* en dat alom in Nederland aangetroffen wordt, op sommige Zeeuwsche eilanden geheel en al ontbreekt. Het zijn de eilanden Schouwen met Duiveland en Walcheren, waar dit voor den landbouw schadelijke dier niet gevonden wordt. Wellicht mogen wij uit dit verschijnsel de gevolgtrekking afleiden, dat de genoemde eilanden sinds onheuglijke tijden van het vaste land afgescheiden zijn geweest en dat het door enkelen geopperde vermoeden, dat Walcheren nog in den historischen tijd met het westelijk gedeelte van het tegenwoordig Zeeuwsch Vlaanderen vereenigd zou geweest zijn, onjuist is, althans wanneer het bewezen kon worden dat de mol daar vóór een duizendtal jaren reeds voorkwam. Het ontbreken van den mol op de genoemde eilanden is ook daarom opmerkelijk, daar hij op de overige Zeeuwsche eilanden, Zuid- en Noord-Beveland, Tholen en Sint Philipsland veelvuldig voorkomt. Het feit, dat de mol deze eilanden bewoont, mogen wij misschien daaruit verklaren, dat het vaarwater, waardoor zij van den vasten wal van Noord-Brabant afgescheiden waren, eene verplaatsing onderging, waarvan het gevolg was, dat landen, die vroeger tot den vasten wal behoorden, later door indijking als polders met de eilanden vereenigd werden, zoodat de

mol, die deze landen bevolkte, zoodoende op die eilanden geraakte. Wat het voorkomen op het eiland Noord-Beveland betreft, zoo deelde men mij eene daar te lande bestaande overlevering mede, volgens welke het dier er in het begin dezer eeuw ingevoerd zou zijn geworden door een liefhebber, die eens de proef wilde nemen, of het dier zich in de zilte slijkgronden van het eiland zou voortplanten, eene proef, die, zooals men mij schreef, tot schade van dijken en soms tot verdriet van den hovenier maar al te wel gelukte.

Alvorens wij nu tot de beschrijving overgaan van den intocht van den mol in Walcheren over den, in den jare 1871 voltooiden spoorwegdam over het Sloe, willen wij vooraf het een en ander uit de natuurlijke geschiedenis van dit dier mededeelen. Wij doen dit zoowel omdat het ons een beter begrip zal geven van de wijzen, waarop de mol reeds thans een niet onbelangrijk deel van ons eiland in bezit heeft genomen, als ook in het belang van hen, die de levenswijze minder nauwkeurig kennen, zooals sommige landbouwers op Walcheren, van wie ik vernam, dat zij de meening waren toegedaan, dat er tweeërlei soort van mollen bestonden, een met rechte gangen en een met aardhoopen.

Wat vooreerst dit laatstgenoemde punt betreft, zoo kunnen wij onmiddellijk vaststellen, dat er in Nederland slechts ééne soort voorkomt, de gewone mol, die, hoe weinig dan ook, toch nog in het bezit is van het gezichtsorgaan, daar zijne oogen niet onder de huid van den kop verborgen liggen. Dit laatste is namelijk wèl het geval bij den blinden mol, een dier, dat in het systeem den naam draagt van *Talpa coeca* en dat uitsluitend de zuidelijke landen van ons werelddeel bewoont en in het zuiden van Frankrijk, Italië en Griekenland gevonden wordt. Onze gewone mol daarentegen vindt men, behalve in ons vaderland, in geheel Noord- en Midden-Europa zooals ook in Siberië tot aan de rivier de Lena toe. Zeer opmerkelijk is, in verband met ons onderwerp, het ontbreken van den mol in Ierland, op de Orkney- en Shetlands eilanden en het grootste gedeelte der Hebriden.¹ Andere soorten leven in Europa niet.

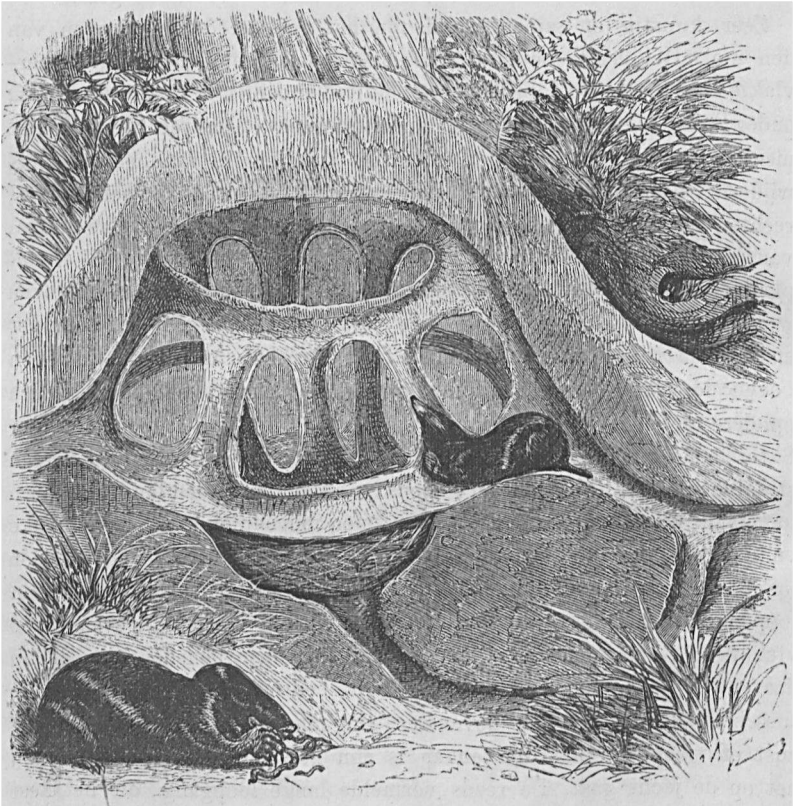
De mol heette vroeger ook molworp of mulworp, omdat hij mol of mul opwerpt: dit tweede lid van zijnen naam bestaat bij ons niet meer, wel in Duitschland, waar hij nog steeds »Maulwurf” genoemd wordt.

¹ Ik ontleen deze opgaven, gelijk de nu volgende mededeelingen over de levenswijze van den mol, aan het belangrijke werk van den duitschen geleerde, Prof. BLASIUS: »*Fauna der Wirbeltiere Deutschlands.*”

De mol bewoont meestal een lichten grond, die vochtig genoeg is om voortdurend rijk te zijn aan regenwormen, waarmede hij zich vooral voedt, en niet te nat om zijne onderaardsche gangen en loopgraven in gevaar te brengen. Een zware kleibodem is voor het dier een veel minder gunstig terrein dan een lichte grond, daar het in den laatsten veel gemakkelijker graven en woelen kan: vandaar dat het in ons polderrijk Zeeland aan dijken en weilanden boven het meestal zwaardere en veranderlijke bouwland de voorkeur geeft.

Zeer kunstig en samengesteld zijn het nest en de loopgraven van den mol. Het eerste bevindt zich een of twee voet beneden de oppervlakte van den grond op eene van buiten moeilijk genaakbare plaats, onder wortels van boomen, of onder steenen of muren, en het ligt meestal tamelijk ver van het eigenlijke jachtterrein van het dier verwijderd, waarmede het door eenen soms 100 tot 150 voet langen, rechten loopgang vereenigd is. Het nest bestaat uit eene kleine ronde, van binnen met mos en zachte blaadjes belegde ruimte, die tot woonplaats dient en door twee ringgangen van ongelijke grootte omgeven wordt; deze ringgangen staan door enge tusschengangen met elkander en met de ronde ruimte in verbinding. De kleine ringgang ligt even boven de ronde centrale ruimte; de groote daarentegen bevindt zich op dezelfde hoogte ervan. Van den grooten ringgang loopen ongeveer 8 tot 10 horizontale, niet of wel vertakte gangen in alle richtingen straalvormig uit, die zich vervolgens ombuigen en in den langen rechten loopgang uitmonden; in dezen loopt nog bovendien een afzonderlijke veiligheidsgang uit, die uit de centrale kamer eerst naar beneden loopt en zich dan ombuigende naar boven begeeft naar den rechten loopgang. Bemerkt de mol nu een van boven dreigend gevaar, zoo vlucht hij door den laatstgenoemden gang naar beneden; wordt hij daarentegen van onder of van ter zijde bedreigd, zoo staan hem de tusschengangen naar den bovensten ringgang open. In deze woning rust en slaapt nu het dier en zij is zijn gewone verblijfplaats, tenzij het op de jacht gaat. De reeds vermelde lange loopgang, die het nest met het eigenlijke jachtterrein verbindt, is wijder dan het dier breed is, zoodat het er zich snel en gemakkelijk door heen bewegen kan. Boven dezen rechten loopgang ziet men nimmer aardhoopen, daar de mol bij het graven van dezen gang, de aarde slechts ter zijde wegdrukt. Zooals wij reeds opmerkten, dient deze gang uitsluitend tot eene verbinding met het dagelijksch jachtterrein en niet zelden loopen er muizen of padden doorheen, die dan wel moeten oppassen, dat zij den heer des huizes, den mol, niet tegenkomen, daar deze ontmoeting

tot een strijd op leven en dood aanleiding zou geven. Meestal echter is de bodem boven dezen langen loopgang een weinig ingedrukt, terwijl het gras er kwijnt. Driemaal daags bezoekt nu de mol het aan het einde van dezen gang gelegen jachtterrein, 's morgens, 's middags en 's avonds, zoodat hij iederen dag zesmaal den rechten loopgang passeert. Op dit jachtterrein graaft het dier zonder ophouden gangen in allerlei richtingen voort; het werkt daarbij nu telkens de aarde

Woning van den mol.

naar buiten in de hoogte en zoo ontstaan de bekende molshoopen. Uit de ligging en de plaats, waar telkens nieuwe hoopen opgeworpen worden, kan men dus gemakkelijk de richting der gangen opsporen, die het dier op zijn jachtgebied graaft.

Behalve in den tijd der voortteling bewoont de mol nest en jachtgebied geheel alleen; in dien tijd echter leeft hij met zijn wijfje, dat

hij niet zelden eerst na een bloedigen strijd met andere mannetjes krijgt. In het voorjaar legt het mannetje eigen gangen aan, zooals de gewone van het jachtterrein, met aardhoopen boven den grond; in deze blind eindigende gangen sluit het dier nu zijn wijfje op, zoodra het een ander mannetje ontmoet heeft, dat evenzeer op dit wijfje aanspraak maakt. Vervolgens beginnen beide mannetjes den strijd, die niet zelden met den dood van een der strijders eindigt; dat mannetje, dat het eerst gewond is, verklaart zich voor overwonnen en ruimt het veld. Daarna keert het zegevierende mannetje tot het wijfje terug en brengt dit in vrijheid. Thans graven zij beide veiligheids- en jachtgangen, terwijl het wijfje een nest begint aan te leggen voor de jongen. Van het midden van April tot aan Augustus werpt de mol (althans in Duitschland) drie tot vijf, zelden zes of zeven jongen, die aanvankelijk naakt en blind, na verloop van vijf weken reeds ongeveer half zoo groot zijn als de ouden, zonder het nest te verlaten.

Het meest geliefde voedsel van den mol bestaat in regenwormen; minder gaarne eten zij insekten, insektenlarven en slakken, en niet zelden worden ook muizen, spitsmuizen, hagedissen en kikvorschen hun buit: ja in tijden van gebrek verslinden de mollen zelfs huns gelijken: Hetzelfde, wat BLASIUS mededeelt, vertelde mij ook een Walchersche landbouwer, dat namelijk een mol een kikvorsch bij de achterpooten in de aarde wegtrok en het betreurenswaardige slachtoffer daarop een luiden klaagtoon hooren liet. De mol heeft dagelijks zooveel voedsel noodig als hij zelf weegt en kan het geen twaalf uur lang missen. Zoodra hij genoeg gegeten heeft, legt hij zich in zijn nest te slapen, maar meestal is hij reeds weder na verloop van zes uur op zijn jachtterrein te vinden. In den winter valt het hem het moeilijkst zijn honger te bevredigen, daar hij niet tot die dieren behoort, welke in den winter slapen. Daarom moet hij in het koude jaargetijde dieper graven en soms graaft hij wel eens boven den bevroren grond in de sneeuw.

Het reukorgaan van den mol is buitengewoon gevoelig, en hoewel de ooropening zeer klein is; heeft het dier een zeer fijn gehoor. Ook kan hij werkelijk zien, maar meestal is het oog door haren van den kop bedekt. Volgens BLASIUS zou de mol ook zeer goed kunnen zwemmen; wij voor ons gelooven, dat het dier wellicht in staat is, slooten en kleine watergangen over te zwemmen, mogelijk ook rivieren met geringe diepte en weinig strooming en in wier bedding vele steenen of kleine watervrije plekken voorkomen, maar wij betwijfelen het zeer of hij breede kanalen of kleine zeestroomen zou kunnen passeeren, zooals het Sloe of zelfs het zeekanaal door Walcheren.

De kleur biedt, volgens BLASIUS, niet zelden de navolgende verscheidenheden aan:

- 1 van boven lichtgrauw en als zijde glanzend, van onder geelachtig;
- 2 van boven en van onder vaalgeel;
- 3 geheel wit, of geelachtig wit;
- 4 in drie kleuren: zwart, bruin en witbont.

Uit Zeeuwsch Vlaanderen is een mol overgezonden, die geelachtig wit is en thans in de verzameling van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen berust.

Door het opwerpen van aardhoopen en het vernietigen van plantentwortels veroorzaakt de mol zonder twijfel schade, maar even zeker is het, dat hij door het eten van insecten nuttig is. Ook vindt men streken, waar de landbouwer de aarde der molshoopen, dewijl die uit diepere lagen afkomstig is, als beter beschouwt dan die van de oppervlakte en ze daarom over de laatste wegharkt. Vijanden van den mol zijn vele roofvogels, ooievaars, otters, wezels, hermelijnen¹, honden en katten.

Overgaande tot ons eigenlijk onderwerp, stemmen wij toe, dat er schijnbaar weinig praktisch nut in zulk een onderzoek ligt, maar dit schijnt bij eene oppervlakkige beschouwing wel meer het geval bij natuuronderzoekingen. In ieder geval zal ons onderzoek leeren, over welk gedeelte van het eiland het dier zich op 1 Januari 1885 reeds vertoond heeft en hoever derhalve zijne verspreiding zich op dien datum reeds uitstreckte: zonder twijfel is het de moeite waard deze zaak op te teekenen, vooral voor hen, die, als de mol zich na verloop van vele jaren over geheel Walcheren voortgeplant zal hebben, gaarne weten zouden, welken weg hij oorsponkelijk gekozen heeft en welke landerijen hij bij den aanvang van dit jaar reeds in beslag genomen had. Maar wij zullen bovendien den tijd leeren kennen, dien het dier noodig heeft, om zich over een zeker gedeelte land te verspreiden, als ook, zooals wij reeds opmerkten, den weg dien hij bij zijne wandeling door het thans reeds veroverde terrein gekozen heeft.

Het is dan sedert de voltooiing van den spoorwegdam over het Sloe in den jare 1871, dat de mol uit Zuid-Beveland tot ons overgekomen is en wel langs den genoemden dam, die Walcheren thans met

¹ Terloops zij hier vermeld, dat op Walcheren zoowel wezels als hermelijnen voorkomen. De landbouwers aldaar schijnen beide soorten evenwel niet te onderscheiden en spreken alleen van wezels.

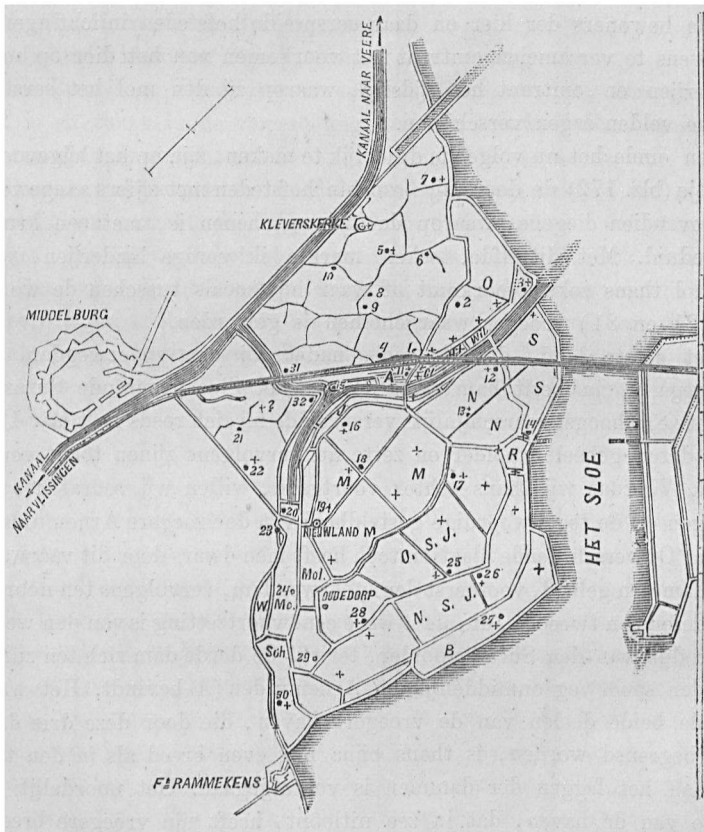
Zuid-Beveland vereenigt. Ik heb, ten einde te weten te komen, hoever de mol in ons eiland reeds gekomen en op welke landerijen hij verschenen is, het geheele zuid-oostelijk gedeelte van Walcheren, dat ten zuiden van het groote zeekanaal ligt, doorgewandeld en getracht bij de bewoners der hier en daar verspreide hofsteden inlichtingen en gegevens te verzamelen omtrent het voorkomen van het dier op hunne landerijen en omtrent het tijdstip, waarop zij den mol het eerst op hunne velden zagen verschijnen.

Ten einde het nu volgende duidelijk te maken, zijn op het bijgevoegde kaartje (blz. 172) de door mij bezochte hofsteden met cijfers aangewezen en bovendien diegene, waarop de mol verschenen is, met een kruisje aangeduid. Met ditzelfde teeken merkte ik eenige landerijen, waar de mol thans zeker voorkomt of waar hij (zooals tusschen de woningen 21 en 31) vroeger waargenomen is geworden.

Het eerste land, dat de mol, nadat hij den spoorwegdam was overgegaan, in bezit nam, was de aan het Sloe grenzende Suzannapolder (*S*): hoogstwaarschijnlijk verspreidde hij zich reeds in 't jaar 1872 over dezen geheelen polder en zette nu vervolgens zijnen tocht verder voort. Voordat wij thans echter voortgaan, willen wij vooraf het oog vestigen op de tegenwoordige gesteldheid van de vroegere Arnemuïdsche haven. Op verschillende plaatsen toch heeft men dwars door dit vaarwater drie dammen gelegd, vooreerst den spoorwegdam, vervolgens ten noorden van dezen een tweeden, die als 't ware eene voortzetting is van den westelijken dijk van den Suzannapolder, terwijl de derde dam zich ten zuiden van den spoorweg onmiddellijk bij Arnemuïden (*A*) bevindt. Het water van de beide deelen van de vroegere haven, die door deze drie dammen begrensd worden, is thans bijna nog even breed als in den tijd, die aan het leggen der dammen is voorafgegaan. Het noordelijk gedeelte van de haven, dat in zee uitloopt, heeft zijn vroegere breedte behouden, die niet gering is; het andere gedeelte, dat ten westen van Arnemuïden ligt, deelt zich bij het veerhuis (15) in twee takken, waarvan de eene als een breed kanaal in noordwestelijke richting verloopende, in het groote zeekanaal uitmondt en de andere, eene zuidelijke richting volgende, nabij het dorp Nieuwland blind eindigt; de eerste is nieuw gegraven, de laatste is de vroegere scheiding tusschen Walcheren en Nieuw- en Sint Joosland.

Ten noorden van den spoorweg vindt men den mol thans op de volgende terreinen: behalve in den Suzannapolder, op den vermelden noordelijken dam door de haven, in de geheele kleine Wilhelminapolder (*Wz.*) en op de dijken, die dezen polder begrenzen, vervolgens op

de dijken en het land van de Houwer- en Clasinapolders (*H.* en *Cl.*), alsmede op het korte dijkje, dat het zuidelijk uiteinde van den Oranjepolder (*O.*) begrenst. Op de hofstede (1), die vlak bij het dijkje ligt,

VERKORTINGEN.

====	= Dijk.	<i>M.</i>	= Middelburgsche polder.
—+—	= Straatweg of aarden weg.	<i>O. S. J.</i>	= Oud Sint Jooslandspolder.
<i>O.</i>	= Oranjepolder.	<i>N. S. J.</i>	= Nieuw Sint Jooslandspolder.
<i>Wil.</i>	= Wilhelminapolder.	<i>J.</i>	= Johannapolder.
<i>H.</i>	= Houwerpolder.	<i>B.</i>	= Bijleveldpolder.
<i>Cl.</i>	= Clasinapolder.	<i>Mol.</i>	= Molenpolder.
<i>S.</i>	= Suzannapolder.	<i>Mo.</i>	= Mortierpolder.
<i>N.</i>	= Nieuwerkerkepolder.	<i>W.</i>	= Welzingepolder.
<i>R.</i>	= Rapenburgpolder.	<i>Sch.</i>	= Schorerpolder.
<i>A.</i>	= Arnemuiden.		

is het hier nog niet verschenen, maar het zou mij niet verwonderen, zoo het ook daar zich spoedig vertoonde. Op het geheele land van den Oranjepolder, gelijk op den dijk, die dezen polder aan de west-

zijde begrenst, is het nog niet waargenomen, zooals mij de bewoner der hoeve (2) verzekerde. Op de hofstede (3) vertelde men mij, dat het dier eerst vóór vier jaren het midden bereikt had van dat gedeelte van den noordelijken havendijk, dat tusschen den noordelijken dam en de mond van de haven gelegen is en dat men eerst in den zomer van 1884 den mol vlak bij het hof had waargenomen. Tot mijne spijt wist men er niet, of het dier ook al den zeedijk van den Oranjepolder bewoont; alleen kan ik verzekeren, dat ik zelf op mijne wandeling langs de binnenzijde van dien dijk geene molshoopen waargenomen heb. Zeer opmerkelijk is nu echter het feit, dat in den zomer van 1884 een mol vlak bij het dorp Kleverskerke gegraven heeft, en een tweede op de hofstede (5), terwijl in den loop der laatste dagen (Januari 1885) het dier ook op de hoeve (7) verschenen is. Als wij nu in overweging nemen, dat de mol noch in den Oranjepolder, noch ten noorden van Arnemuiden voorkomt, gelijk mij de bewoners der plaatsen (1, 4, 6, 8, 9 en 10) getuigden, zoo moeten wij wel besluiten, dat het dier langs den zeedijk van den Oranjepolder naar de hofsteden (5 en 7) en naar Kleverskerke is gekomen, hoewel het opvallend blijft, dat bij het eerst op dit dorp is verschenen en eerst later op de genoemde hofsteden. Ten westen van Arnemuiden, op het land, dat tusschen den spoorweg en de haven en op dat, hetwelk ten noorden van den spoorweg ligt, werd tot heden toe nog geen mol aangetroffen.

Uit het bovenstaande blijkt dus, dat de mol zich ten noorden van den spoorweg, nog slechts *over zeer weinig terrein* voortgeplant heeft en dat hij jaren aaneen zich tot die landerijen beperkt heeft, die in de onmiddellijke nabijheid liggen van den noordelijken dam, die door de Arnemuidsche haven gelegd is, en die de Suzanna- en Wilhelminapolders met elkander vereenigt. Wanneer wij nu bevinden, zooals straks blijken zal, dat de mol aan de andere zijde van den spoorweg reeds tot nabij Rammekens genaderd is, zoo komt onwillekeurig de vraag bij ons op, waaraan wij dit verschil moeten toeschrijven. Naar mijne meening ligt de oorzaak eenvoudig in de aanwezigheid van de haven van Arnemuiden, terwijl dit stadje zelf en het water van zijn vlak bij en ten noorden van den spoorweg gelegen grachten (bij de hofsteden 1 en 4) even groote hinderpalen tegen het verder voortdringen van den mol in westelijke richting geweest zijn.

Veel verder plantte de mol zich, zooals wij reeds opmerkten, voort op het land, dat ten zuiden van den spoorweg ligt. Het dier bewoont tegenwoordig de geheele Houwer- en Clasinapolders en graaft ook al

op het meest oostelijk gelegen erf (11) van Arnemuïden. Aan het einde van het jaar 1871 of in den aanvang van het volgende verscheen de mol ook reeds in den Nieuwerkerkepolder (*N*) op de hoeve (12), die vlak bij den spoorweg ligt. Niet lang daarna zal hij dezen geheelen polder en den aangrenzenden Rapenburg (*R*) in bezit genomen hebben. Thans vindt men den mol reeds bijna over den geheelen Middelburgschen polder (*M*); wij treffen hem aan bij de hofstede (16) nabij den dijk van den Johannapolder (*J*), maar in dezen laatsten heeft hij zich nog niet vertoond. Ja, sinds een tweektal jaren graaft hij reeds hier en daar aan den dijk, die het dorp Nieuwland met het gehucht Oudedorp verbindt en heeft hij zich zelfs op een paar hofsteden vertoond, welke aan den noord-oostelijken hoek van het genoemde dorp liggen. Tien of elf jaren had het dier dus noodig om zoover te komen en zich over deze drie polders te verspreiden; ten westen van den vermelden dijk en van Nieuwland heeft men er echter nog geen gezien, zoodat de Mortier- (*Mo*) en Welzingepolders (*W*) tot heden toe nog verschoond zijn gebleven, zooals men mij op de hofsteden (20, 23 en 24) verzekerde. Vier jaren waren er ongeveer na de opening van den spoorweg verloopen, toen de mol ook in de noord-oostelijke deelen van de polders van Oud- en Nieuw Sint Joosland (*O. S. J*) en (*N. S. J*) verscheen, volgens verkregen inlichtingen op de fraaie hofstede (17); langzaam aan verspreidde het gevreesde dier zich nu over deze polders, zoodat het vijf of zes jaar na de opening van den spoorweg ook in den Bijleveldpolder (*B*) verscheen, die het meest oostelijk aan het Sloe gelegen is. In dezen polder komen er echter zelfs thans nog niet zooveel voor als in den aangrenzenden polder van Nieuw Sint Joosland. Sinds ongeveer vijf jaren woelt de mol in het land rondom de hofstede (28) en eerst in den allerlaatsten tijd vond men enkele mollen in den tuin dezer hoeve. Sedert drie of vier jaar wordt het dier ook in den zuidwestelijken hoek van den polder van Nieuw Sint Joosland gevonden en het is eerst sedert den zomer van 1883, dat de eerste mol in den Schorerpolder (*Sch*) werd waargenomen: het dier graaft daar tegenwoordig dagelijks op een afstand van 25 meter van de hofstede (30), en wel in een lichten grond, maar de bewoner dezer hoeve, aan wiens vriendelijkheid ik deze mededeelingen verschuldigd ben, acht het evenwel zeer goed mogelijk, dat het ook in den zwaren grond van dezen eerst in 1860 ingedijkten polder komen zal, wat ik geheel met hem eens ben.

Eindelijk is het dier reeds op twee plaatsen aan den westelijken dijk van dezen polder nabij Rammekens aanwezig en hiermede is de meest zuidwestelijke grens bereikt van het terrein, dat de mol in een

tijdvak van dertien jaren in bezit heeft genomen. De wijze, waarop hij zich in deze polders heeft voortgeplant, moeten wij in alle opzichten als zeer natuurlijk en regelmatig beschouwen; het dier volgde voornamelijk de dijken, die deze polders vaneen scheiden en meestal uit een lichten grond bestaan, hoewel het zich ook wel langs de overige wegen en vooral over de weilanden heen verspreid mag hebben. Hoogst zonderling en opvallend zou het daarom wezen, wanneer het dier zich in den zomer van het vorige jaar werkelijk op een stuk bouwland vertoond zou hebben, dat, *ten westen van de Arнемuidsche haven* en ten zuiden van den spoorweg, tusschen de hofstede *Waldamme* (21) en het wachtershuisje (31) gelegen is, zooals een arbeider van den eigenaar van dit land, die op de hofstede (32) woonachtig is, beweerde. De eenige verklaring, die ik in dat geval voor deze zaak zou kunnen geven, zou deze zijn, dat men hier met een analoog geval te maken had, als dat van de verschijning van den mol in de omstreken van *Kleverskerke*, dat wij boven besproken hebben: zoodat deze mol òf langs den spoorweg zou gekomen zijn, òf, wat mij waarschijnlijker voorkomt, er uit den *Middelburgschen polder* langs het land, dat aan het zuidelijk uiteinde van de oude haven gelegen is, heen verdwaald zou wezen. Voor deze laatste verklaring zou het geval pleiten, dat er in den loop van het vorige jaar ook een paar mollen nabij de hofstede (22) zijn waargenomen.

En hiermede is mijne taak afgelopen, daar ik nu zoo nauwkeurig mogelijk de terreinen beschreven heb, waar de mol zich al heeft vertoond en waar hij thans nestelt en graaft, terwijl ik ook getracht heb eenigermate den tijd aan te geven, dien hij voor deze tochten heeft noodig gehad. Zonder twijfel liggen thans de overige deelen van ons eiland, die ook beoosten het groote zeekanaal gelegen zijn, dat *Vlissingen* met *Veere* vereenigt en *Walcheren* in twee deelen verdeelt, aan de beurt om door den mol aangetast te worden: maar even stellig kunnen wij verzekeren, dat het vele jaren duren zal, vooraleer hij zich ook over het overige deel van *Walcheren* verspreid zal hebben en voor wij molshoopen zullen aantreffen op den *Westkapelschen dijk*, om de eenvoudige reden, dat het dier door het zeekanaal wordt tegengehouden en dit slechts over sluizen en bruggen, te *Vlissingen*, *Souburg*, *Middelburg* en *Veere* kan overschrijden.

Middelburg, Januari 1885.